

BOQONNAA TOKKO

SIRNA DIMOOKI RAATAWAA

Kaayyolee Boqonnichaa: Boqonnaa kana barattee yoo xumurtu:

- *Mirgoota Namummaa fi dimokiraasii lammiileen qaban ni hubatta.*
- *Tokkummaa fi garaagarummaa mirgoota namummaa fi dimokraasii ni hubatta.*
- *Maalummaa fi barbaachisummaa sirna dimokiraasii addaan baafatee ni beekta.*
- *Garaagarummaa sabootaa, sablammootaa fi uumattoota Itoophiyaa jiddu jiru ni hubatta.*
- *Yaada bu'uura imaammata biyya alaa Itoophiyaa ni hubatta.*

1.1 Sirna Dimokiraasii

Jechi dimokraasii jechu jecha Afaan Giriikii irraa kan fudhatame ta'uu isaa kutaa 5ffaa keessatti barattanii jirtu. Kanaafuu, dimokiraasii jechuun maal jechuu akka ta'e ni yaadattuu? Sirna dimokraasii jechuun hoo?

Haasawa Obbo Orkaaydoo

Obbo Orkaaydoon qindeessaa mana barnoota sadarkaa 1ffaa Laanteeti.- Laanteen Finfinnee irraa ka'uun gara dhihaatti yoo deemnu Arbaa Mincii ga'uuf 20km yoo nu hafu magaalaa argamtu dha. Barnoonni seemisteera 1ffaa eegalee torbee booda obbo Orkaaydoon barattoota mana barnootichaa hunda dirree kubbaatti walitti qabuun yaada armaan gadii dubbatan.

Kabajamtoota barattoota! duraan durs-ee бага nagaadhaan bara haaradhaan nu gahe jechaa barnoota bara haarawaa kana gahuu keenyaaf hundi keenya бага gammanne. Barri kun bara adda ta,ee fi bu'aa qubsaa ta'e itti galmeessisnu akka ta'u abdiin qaba. Hojiiwwan bara kana keessatti hojjachuuf karoofanne keessaa lamaan tokko isiniif ibsuun barbaada. Kaayyoon walgahiichaas kanuuma. Haala kanaan:

1. Ji'atti guyyaan tokko guyyaa mana barumsa qulqulleessinu akka ta'u. Haaluma kanaan, barattoonni kutaa 6ffaa mana fincaanii, barattoonni kutaa 5ffaa biiroolee fi kutaalee barnootaa, barattoonni kutaa 1-4ffaa keessa jiran immoo dallaa mana

barumsichaa hunda akka qulqulleessan ta'ee, barnoonni akka hin miidhamneef jecha guyyaanis guyyaa sanbataa akka ta'u murteesseera.

2. *Barattoota akka qindeessanii fi hojicha akka hogganan barattoota armaan gadii ramadeera. Isaanis, barattoota kutaa 6^{ffaa} tiif barattuu Lalisee, barattoota kutaa 5^{ffaatiif} barataa Luungoo, barattoota kutaa 1-4 jiraniif barataa Geellaboo ramadeera.*

Barattoonni qalbii fi dinqisiifannaan dhaggeeffachaa erga turanii booda gara dhumaatti gumgumuu jalqaban. Obbo Orkaaydoon riifaatanii maali? rakkootu jiraa? jechuun gaafatan. Barattoota keessaa Saarrooteen dursitee harka waan baasteef akka dubbattu carraan kennameef. Saarrooteenis, barsiisaa osoo nu irratti hin mari'atin akkamitti adduma keessan qindeessitoota rama-dan? Ammas fedhaa fi yaada nama tokkootiin hogganamuu hin dandee-nyu. Bara darbe adeemsi akka kanaa kun dimokraatawaa akka hin ta'in barsiisaan barnoota lammummaa fi amala gaarii keenya nuuf ibsanii turan. Adeemsa sirna dimokraasii keessatti murtoo tokko osoo hin kennin dura qaamni dhimmi ilaalu hundi irratti mari'achuu akka qabu barannee turre. Kanaafuu, nuti barattoonni mana barumsa kanaa dhimma nu ilaallatu irratti mari'annee yaada irratti kennuun osoo nurraa eegamuu adduma

keessan, dhuunfaan murteessuun sirrii miti. Akkasumas, dilbataa fi sanbata kan jettan barattoonni hojii biroo yoo qabaatan hoo? jechuun osoo dubbachaa jirtuu barattoonni harka rukutuun Saarrooteef haamilee kenn-an.

Obbo Orkaaydoon yaada Saarrooteetti waan gammadaniif barattoonni yeroo tokko obsaan akka dhaggeeffatan gaafatan. Barattoonnis gama isaanitiin yaadni Saarrootee obbo Orkaaydoo aarsuu ni danda'a jechuun shakkaa osoo jiranuu fuula obbo Orkaaydoo irratti gammachuu waan arganiif waan isaa wallaalanii dhaggeeffachuu eegalan. Obbo Orkaaydoon barattoota hundaa keessattuu, Saarrootee kan dinqisiifatan ta'uu ibsan. Itti fufuunis obbo Orkaaydoon yoo dubbatan yaada armaan olii kan kaaseef hangam barnoota lammummaa fi amala gaarii akka hubattan ilaaluufan ture. Haala kanaan waayee dimokiraasii fi sirna dimokiraasii sirritti akka hubattan argera. Kanaafuu, jabaadhaa, akkanumatti itti fufaa jechuudhaan wal gahii guyyaa sanaa xumuran.

Gilgaala -1**Gaaffilee armaan gadii deebisaa.**

1. Barreeffama armaan olii irraa dimokraasii fi sirni dimokraasii maal akka ta'an hubattanii jirtuu?
2. Adeemsa marii armaan olii keessatti sirni dimokiraasii akkamitti akka ibsame mari'adhaa.
3. Yaadni obbo Orkaaydoon xumura irratti kennan sirriidhaa? Maaliif?
4. Murteewwaan lamaan obbo Orkaaydoon haala adeemsa sirna dimokraasiitiin yoo ilaalaman sirriidhaa? Maaliif? Irratti mari'adhaa.

Jechi dimokraasii jechu aangoon ykn bulchiinsi harka ummataa kan jiru ta'ee, sirna mootummaan fedhii fi wal-iigaltee ummataatiin hundaa'e keessa jiru jechuu dha. Sirna dimookraasii keessatti ummanni hoggantoota fedhii isaatiin filata. Hoggantoonni filatam-anis deebi'aanii ummata bulchu. Akkas-umaas hawaasni hoggantoota sirna dimokraatawaa ta'een filate irratti amantaa yoo dhabe deebi'ee aangoo irraa kaasuu ni danda'a.

Sirni dimokiraasii sirna nageenyii fi mi-soomni itti dhugoomuu fi hirmaannaa

hawaasaatiin kan hundeeffamuu fi faaydaa ummataaf dursa kennu dha.. Haala kanaan sirna dimookraasii keessatti, namoonni jireenya isaanii kan gaggeessan, rakkoo isaanii kan hiikan murtiiwwan kan murteessan mariidhaan.

Sirni dimokraasii sirna ummanni fedhii isaatiin bakka bu'oota isaa aangoo mootummaa irra ittiin kaa'uu dha. Hoggantoonnis seeraan ala yoo hojjatan aangoo irraa buus-uun bakka isaanii nama kan biroo filannoon jijjiiruun aangoo kan ittiin kennu dha.

Gilgaala- 2**Gaaffii armaan gadii irratti mari'adhaa.**

Sirni dimokraasii sirna hirmaannaa ummataatiin hundeeffamuu fi faaydaa hawaasaaf dursa kennu dha jechuun maal jechuu dha?

1.1.1 Barbaachisummaa Sirna Dimokiraasii

- ***Sirni dimokraasii barbaachisaa fi faaydaa qabeessa dha kan jennuu maaliif?***

Biyyi teenya Itoophiyaan biyyoota kan biraa irraa haala adda ta'een biyya saba, sab lammootaa fi ummattoota heddu kan qabdu dha. Kanaafuu, sir-

ni dimokraasii Itoophiyaaf baay'ee barbaachisaa dha. Sababni isaas:

1^{ffaa} Faayidaa fi walqixxummaan saba, sab-lammootaa fi ummattootaa akka kabajamuuf godha. Hojmaata loogii irraa bilisa ta'e diriirsuun hunda ija tokkoon ilaaluun mirgii fi faaydaan isaanii akka eegamu ni godha. Fakkeenyaaf. Biyya teenya Itoophiyaa keessatti sirni dimokraasii ijaaramaa waan jirtuuf aadaan, aafaanii fi, seenaan saba fi sab-lammootaa kabajamee jira. Saboonni mirgi afaan isaanitiin fayyadamuun kabajamuun isaa mirgi wal-qixxummaa fi wal-qixa fayyadamtoota ta'uun isaanii hojii irra ooluu isaa agarsiisa.

2^{ffaa} Sirni dimokraasii Itoophiyaaf baay'ee barbaachisaa haalli itti ta'u keessa inni biraa saba, sablammiilee fi ummattootnii fi amantiiwwan adda addaa kunniin garaagarummaa isaanii mariin hiikuun wal-kabajanii jaalalaan akka waliin jiraatan waan gargaaruuf dha.

Gilgaala- 3

Gaaffii armaan gadii gareen ta'uun irratti mari'adhaa.

1. Sirni dimokraasii keessattuu Itoophiyaadhaaf baay'ee barbaachisaa dha kan jedhameef maaliif?

1.1.2. Mul'istoota Sirna Dimokraasii

Daree keessan keessatti hojmaatni sirna dimokraasii jiraa? Jira yoo ta'e hojmaatni dimokraasii daree keessanii maal maalin ibsama?

- **Garaagarummaa yaadaa fudhachuu jechuun maal jechuu dha?**
- **Garaagarummaa yaadaa fudhachuudhaan obsaan waliin jiraachuu jechuun maal jechuu dha?**

Barataa daree keessan keessatti yaadaan walii hin galle tokko ilaalchisee gaaffilee armaan gadii osoo gaafatamtanii deebiin keessan maal ta'uu danda'a? Nan gammada yoo jettan mallattoo (✓) yaada nan gammada jedhu duratti ykn hin gammadu yoo jettan mallattoo (✓) yaada hin gammadu jedhu jalatti kaa'aa.

Lakk	Gaaffilee	Nan gammada	Hin gammadu
1	Musee daree osoo taatee		
2	Hojii garee akka hojjattan waliin osoo isinii kennamee		
3	Daree qulqulleessuu irratti barattoorta kan biro waliin osoo ramadamte		
4	Teessoo tokko irra waliin akka teessan osoo ajajamtee		
5	Gumii tokko keessa waliin miseensa taatanii ati qindeessaa gumichaa osoo taatee		
6	Hojiin daree waliin isinii kennamee ati qindeessaa garichaa osoo taatee		

Sirni dimokraasii amaloota ittiin ibsamu heddu qaba. Amaloota kanneen keessaa ijoo kan ta'an kan armaan gadii ti.

A. Hirmaannaan hawaasaa jiraachuu.

Sirna dimokraasii keessatti hawaasni dhimmoota adda addaa irratti hirmaachuu ni danda'u. Fakeenyaaf kaadhimamaa taasisanii of dhiyeessuu, ykn kallattiin filannoo irratti argamuun bakka bu'aa isaaniif ta'u filachuun ta'uu danda'a. Walgahii dhimma naannoo isaanii ilaallatuu fi waldaalee hawaasummaa keessatti miseensa ta'uun hirmaachuu ni danda'u. Qajeelfamoota mootummaanbaasu madaal-uudhaan hojii irra oolchuu fi haalli itti fooyya'uu danda'u akka jiraatu tattaaffii gochuun hirmaachuu ta'uu danda'a.

B. Wal qixxummaan ummataa jiraachuu.

Sirna dimokraasii keessatti walqixxummaan ummataa ni kabajama. Namni kamiyyuu sanyiin, amantiin, saalaanii fi kkf gargar osoo hin qoodamin loogii tokko malee carraa walqixa ta'e qaba. Sirna dimokraasii keessatti wal-qixa ta'uu qofa osoo hin ta'in wal-qixxummaan isaanii kun kan ittiin ibsamu karaan hedduutu jira. Ummattoonni biyya isaanii keessatti

filachuunis ta'e filatamuun hirmaachuuf mirga wal-qixxummaa qabu. Seera birattis wal-qixxummaan ilaalamuuf mirga qabu.

C. Aadaan Wal-Danda'uu Jiraachuu

Sirna dimokraasii keessatti ummata gidduutti garaagarummaan afaannii, aadaa, sanyii, amantiin, sabaa fi sab-lammiilee jiraachuun isaa gaarii ta'uu isaa itti amanu. Garaagarummaan yaadaas jiraachuun isaa kan hin oollee fi faaydaa kan qabu ta'uu isaas amantiin fudhatu. Garaagarummaan yaadaa jiraachuu isaa fudhachuus ta'e wal-danda'anii waliin jiraachuun amala ijoo sirna dimokraasii ti.

Garaagarummaa yaadaa fudhachuu jechuun namoota gidduu sanyiin, afaanin, amantiin bifaan fi kan kana fakkaatuun garaagarummaan kan jiru ta'uu isaa fi yaadaanis garaagarummaan jiraachuu kan danda'u ta'uu isaa amanuu jechuu dha. Garaagarummaa yaadaa fudhachuun garaagarummaa jiru amananii fudhachuun ala yaada nama tokkoo inni kan biroo kabajuus dabalata.

Garaagarummaa yaadaa obsuun waliin jiraachuu jechuun yaada nuti itti hin amannes ta'e hin fudhatin namni kan biraa yaada sirrii dha jedhee yaadicha ibsachuun mirga isaa ta'uu hubachuu fi kabajaan dhaggeeffachuu danda'uu jechuu dha. Kanaan alattis ni dand-

a'ama yoo ta'e karaa nageen-yaatiin marii fi falmiidhaan garaagarummaa jiru dhabamsiisuu , hin danda'amu yoo ta'e immoo garaag-arummaa jiru fudhatanii nagayaan waliin jiraachuu danda'uu jechuu dha.

Gilgaala -4

Gaaffilee armaan gadii hojjadhaa.

1. Amaloota sirna dimokraasii jedhaman keessaa lamaan isaanii ibsi.
2. Garaagarummaa jiru hubatanii obsaan waliin jiraachuun bu'aa maal qaba?
3. Garaagarummaa yaadaa fudhachuus ta'e obsanii waliin jiraachuun amala sirna dimokraasii ti jechuun maal jechuu dha?

1.2. Mirgoota Namummaa Fi Dimokraasii

1.2.1. Tokkummaa Fi Garaagarummaa Mirga Namummaa Fi Dimokraasii

- *Mirgoota namummaa jechuun kan beekaman keessaa sadeen isaanii ibsi.*
- *Mirgoota dimokraasii jechuun kan beekaman keessaa sadeen isaanii ibsi.*

Mirgoonni namummaa dhalli namaa hundi nama ta'ee uumamuu isaatiin qofa mirgoota uumamaan argate dha., Mirgoota namummaa jedhamuun kan beekaman keessaa isaan ijoo mirga lubbuun jiraachuu, mirga nag-eenya qaamaa fi mirga walabummaa ti.

Mirgoonni dimokraasii mirga hawaasni sirna dimokraasiitiin bulu miseensa sirnichaa waan ta'eef qofa argatu dha. Kanas jechuun ummanni biyyaa fi hawaasa jiraatu keessatti hirmaannaa adda addaa gochuuf mirga isaan dandeessisu jechuu dha. Mirga dimokraasii kan jedhamanis mirga yaada ofii walabaan ibsachuu, mirga gurmaa'uu, mirga hiriira nagaa bahuu, mirga filuu ykn filatamuu fi kkf dha.

Mirgoonni namummaa fi dimokraasii tokkummaa fi garaagarummaas ni qabu. Lamaanuu dhala namaatiif kan barbaachisan ta'uun isaanii tokkummaa isaanii ti. Mirga namummaa fi dimokraasii kan adda godhu madda isaanii ti. Mirgi namummaa namni nama ta'uu isaatin qofa kan argatu, kabajamuufiis kan qabu ta'ee mirgoonni dimookiraasii immoo namni kamiyyuu yaada isaa walabaan ibsachuu akka dana'u mirga sirnicha irraa argatuu fi kabajamuufii qabuu dha.

Namni tooko mirga isaatti kan fayyadamu hanga mirga namoota biro hin tuqineetti dha.

Gilgaala - 5

Gaaffilee armaan gadiif mirga namummaa yoo ta'e, saanduuqa mirga namummaa jedhuu keessatti Mallattoo (√) yoo mirga dimokraasii ta'e immoo saanduuqa mirga dimookiraasii jedhuu keessatti mallattoo (√) gochuun deebisi.

T/L	Akaakuu mirgootaa	Mirga namummaa	Mirga dimookiraasii
1	Mirga nageenya qaamaa		
2	Mirga gurmaa'uu		
3	Mirga wal gahii gochuu		
4	Mirga walabummaan amantii dhunfaa gaggeessuu		
5	Mirga filuu fi filatamuu		
6	Mirga lubbuun jiraachuu		

Barataa Shamsuu fi Obbo Mootummaa

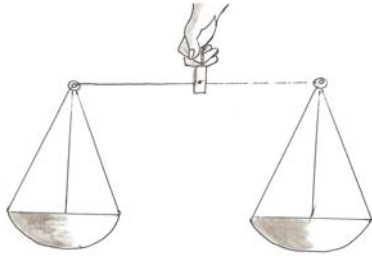
Barataa kutaa 6^{ffaa} kan ta'e Shamsuu kan jedhamu ganama osoo barattoonni hiriira irra jiranuu. bulchiinsi mana barumsaa keenya seeraan ala hojjachaa kan jiru ta'uu isaa, keessattuu dura taa'aan mana barumsaa hanna fi rakkoo adda addaa raawwachaa kan jiru ta'uu isaa, itti gaafatamaa mana qabeenyaa waliin ta'uun qabeenya mana baru-msaa gurguuraa kan jiran ta'uu,. Dabalataaniis qarshii barattoonni misooma

mana barumsaatiif walitti qaban dhuunfaa isaatiin ittiin dhugaa kan jiru ta'uu isaa fi barattoonni hundi kana hubatanii durabu'icha ari'uu akka qaban otuu dubbachaa jiruu itti gaafatamaa kochoo kan ta'an obbo Mootummaan gara waltajjiitti deemuun Shamsuun maal akka dubbachaa jiru gaafatan. Barataa Shamsuunis <<haasawan gochaa jira>> jechuun deebise. Obbo Mootummaanis <<Haasawa maalii?>> jedhanii gaafatan. Waanan barbaade yoon dubbadhe maaltu isin galche? Dubbachuun mirga dimookiraasii koo ti jechuudhaan deebise. Obbo Mootummaan deebii Shamsuutti waan aaraniif Shamsuu kaballaa fi dhiitichaan muddaa gara biroo geessan. Biroo keessattis balbala itti cufanii alagaan tuman.

Gilgaala - 5**Bu'uura yaada barreeffama armaan olii irratti hundaa'uun gaaffilee armaan gadii deebisaa.**

1. Haasofni Shamsuun barattoota duratti godhe sirriidhaa? Maaliif?
2. Obbo Mootummaan Shamsuu reebuun isaanii sirriidhaa? Maaliif?
3. Obbo Mootummaanis ta'e shamsuun mirga namaa sarbaniijiruu? Mirgoonni sarbaman maal fa'a akka ta'an ibsi.
4. Shamsuunis ta'e, obbo mootummaan mirgoota kabajuuf maal raawwach uutu irraa eeggama ture?

1.2.2. Barbaachisummaa Kabajamuu Mirgoota Namummaa Fi Dimookiraasii

Biyya Misoomtee fi badhaate akka nu dhaalchifan ittigaafatamummaa gibiraa fi ashuuraa keessan bahadha !

Fakkii 1.1. Fayyidaalee mirgoota namummaa fi dimokiraasii

- **Fakkiin tokkoon tokkoon isaa ergaa maal dabarsa?**
- **Yaada fakkii armaan olii irratti hundaa'uun faayidaa mirgoonni namummaa fi dimokraasi i dhala namaaf kennan tarreessi.**

Fedhiwwan dhalli namaa hundi qabu keessaa ijoon biyya rakkoon ykn garbummaan hin jirre keessaattii gammachuun jiraachuu dha. Akkas-umas hawwiin isaa biyya nageenyi, haqummaa fi wal-qixxummaan lamm-ilee keessatti dagaage arguu dha.

Kanaafuu, lammileen hacuuccaa dhabamsiisuuf, fincila, jeequmsa wkf akka filannoo dhumaatti ilaaluun akka itti hin fayyadamnee fi mirgi namummaa fi dimokiraasii akka kabajamu gochuun barbaachisaa dha. Gama birootiin mirgi namummaa fi dimokiraasii kabajame jechuun ilmi namaa haqummaa nageenyaa fi walqixxum maa hawwu argate jechuu ta,a. Hojm-aatni badaa haqummaa dabsuu fi loogiin ittiin raawwatu yoo qunnamu walaba ta'uun ifatti mormii dhagees-sisuun hoggansi mijataa hin taane akka dhabamsiifamu ykn akka sirraa'u gochuun ni danda'ama.

Mirgoonni namummaa fi dimokraasii baayyee barbaachisoo dh

Sababni isaas:

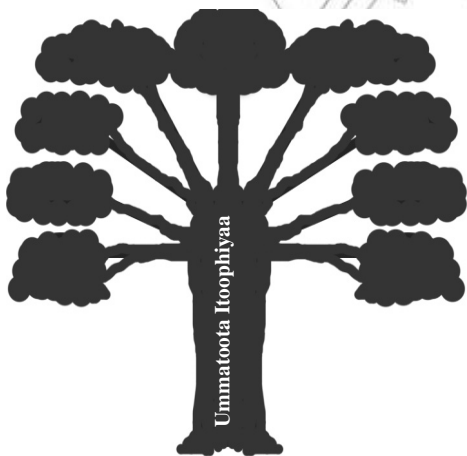
- Nagaan jiraachuuf
- Hojii kamiyyuu nagaan hojjechuuf
- Bulchiinsa haqummaa fi walqixxummaan diriire keessatti loogii fi hacuuccaa irraa walaba ta'anii jiraachuuf gargaara.

Gilgaala – 7

Gaaffii armaan gadii irratti mari'adhaa.

1. Mirgoonni namummaa fi dimook raasii dhala namaa hundaaf barbaachisaa dha kan jedhamuuf sababni maal? (Walitti dhufeenya daree keessattis ta'e mooraa mana barnootaa keessatti hiriyoota keessanii fi barsiisota waliin akkasumas hojjetoota kan biroo waliin qabdan bu'uura gochuun deebisaa)

1.3 Garaagarummaa Saboota, Sablammootaafi Ummattoota Itoophiyaa Gidduutti Mul'atu.

Fakkii 1.2 Saboota, Sablammootaa fi Ummattoota Itoophiyaa

- **Fakkii armaan olii irraa maal hubattan?**
- **Itoophiyaan muuziyeemii afaanii fi sabootaa, sab-lammiilee fi ummattoota ti jechuun maal jechuudha?**
- **Daree keessan keessatti mirga bara-ttota saba, sablammiilee fi umma-ttoota, aadaa, akkasumas mirga hordoftoota amantaa adda addaa kabajuun bu'aa maal qaba jettee yaadda?**

Itoophiyaan biyya saboonnii fi sab-lammileen 80 ol ta'an keessa jiraatan yoo taatu saboonni kunis aadaa mataa isaanii kan qaban dha. Sabni kamiyyuu afaan, amantaa fi aadaa kan koo ti jedhee ittiin boonu qaba. Saboonni, sab-lammiilee fi ummattoonni kun walitti makamuun waliin waan jiraataniif biyyattiin muuziyeemii saboot-aa, sab-lammiilee fi ummattoota jedhamti. Inni kunis lammileen kan ittiin boonan dha. Kanaaf, kenna adda uumanni nuuf kenne kana kunuunsinee eegu qabna. Badhaadha adda ta'e kana kunuunsinee eeguuf hundi keenya lollii fi walitti bu'iinsi akka hin uumamnee fi jaalalli akka dagaagu tattaafachuu qabna. Lollii fi walitti bu'iinsi akka hin uumamne walii yaaduu fi wal danda'uun muuxannoo guyyaa guyyaan itti fayyadamnu ta'uu qaba. Kunis kan nama boonsu yoo ta'u, lammileen hundii kanuma bee-

kani tokkummaa, jaalalaa fi wal-qixxummaa irratti hundaa'e mirkaneessuu keessatti gahee isaanii bahuutu irraa eegama.

Saba, sab-lammiileen fi ummattoonni Itoophiyaa tokkummaan wal-qixxummaa irratti hundaa'e jiraachuu isaa hubataniiru. Haaluma kanaan, fedhii fi jaalala isaanitiin sirna mootummaa federaalaa tokko hund-eessaniiru. Kanaafis, biyya nageenyii fi tasgabbiin amansiisaa ta'e itti mirkanaa'e, dinagdeen guddatee fi sirni dimokraasii itti dagaage ijaaruuf harka walqabataniidandii guddinaa irra deema jiru.

Sirni mootummaa federaalawaa Itoophiyaa sirna mirga sabootaa, sablammiiilee fi ummattootaa guutummaa guuttutti fudhatu dha. Garaagarummaa jiru keessa tokkummaan jiraachuun isaa dhugaa ta'us wal-diddaa fi walitti bu'iinsi uumamullee sirnichi marii, wal-danda'uu fi karaa nagayaan adeemsifamuun fala akka argatan isaan dandeessisa. Dhimmoota mariidhan furmaata argachuu didan immoo qaama seeraaf akka dhiyaatan gochuun murtii sagalee caalmaan deggarame fudhachuun hojii irra akka oolu ni gargaara.

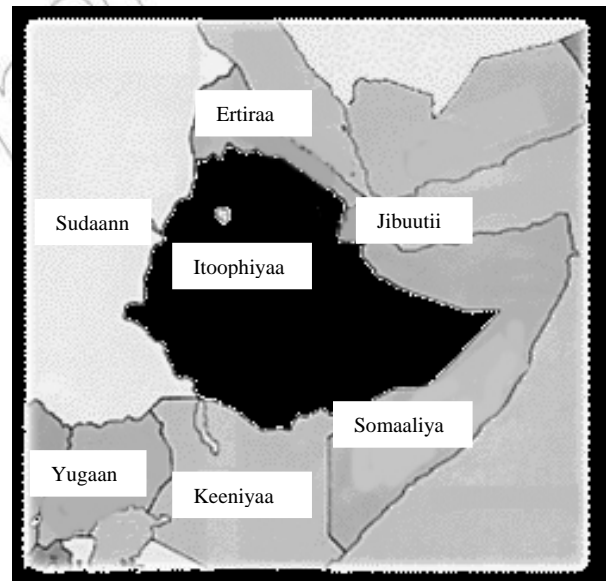
Gilgaala – 7

Gaaffilee armaan gadii deebisaa.

1. Garaagarummaan saboota, sablammiiilee fi ummattoota Itoophiyaa jidduutti mul'atu maal?
2. Walitti bu'iinsi akka hin uumamne, saba, sablammiiilee fi ummattootni Itoophiyaa maal gochuu qabu? Yoo uumame hoo maal gochuutu irraa eega ma?

1.4. Imaammata Biyya Alaa.

1.4.1. Hariiroo Itoophiyaan Biyyoota Ollaa Waliin Qabdu.

Fakkii 1.3 Itoophiyaa fi biyyoota ollaa

- ***Kaartaa kana yaadannoo keessan irratti qopheessuun maqaa biyyoota ollaa Itoophiyaa barr-eessaa.***
- ***Walitti dhufeenyi Itoophiyaan biyyoota ollaa kana waliin qabdu yaada bu'uura maal irratti akka hundaa'e ibsi.***

Imaammata Itoophiyaan walitti dhufeenya biyya alaa waliin qabdu keessaa inni tokko “Biyyoota ollaa akkasumas biyyoota Afrikaa kan biroo waliin tumsa dinagdee fi obbolummaa ummatootaa yeroo yeroon guddachaa deemu babal'isuu” dha. Walitti dhufeenyi Itoophiyaan biyyoota ollaa waliin qabdu yaada bu'uura ollummaa gaarii, obbolummaa fi nagaan waliin jiraachuu cimsuu irratti kan hundaa'e dha.

Haala kanaan Itoophiyaan walitti dhufeenyi biyyoota ollaa kan akka Jibuutii, Suudanii fi Keeniyaa waliin qabdu kan nama jajjabeessuu fi guddachaa deema kan jiru dha. Sararri bilbilaa Suudan waliin walqunnamsiisu diriire jira. Akkasumas, karaan biyyoota lamaan walqunnamsiisu hojjatameera. Bara dheeraaf ollaa taanee waliin jiraannus daandii amansiisaan bonaa fi ganna wal-qunnamsiisu hin jiru ture. Daandii Gondar, Matammaa, Galaabaatii fi Gadaariif akka fakkeenyaatti tuquun ni danda'ama. Biyyoonni lamaan waliin hojjachaa jiru.

Daandiiin kun erga hojjetamee asitti daldalli biyyoota lamaan gidduutti gaggeeffamaa jiru cimaa jira. Walitti dhufeenyi daldalaa ummatoota daangaa irra jiran, Wal-ta'iinsii fi nageenya waliinii kkf. Hundi haala milkaa'een gaggeeffamaa jira.

Kanaaf, walitti dhufeenyi Sudaan waliin jiru haala gaarii irra jira. Inni kun immoo misooma, nageenyaa fi ijaarsa sirna dimokraasii keenyaaf gu-maacha olaanaa waan qabuuf xiyy-eeffannaan itti kennama.

Haala wal fakkaatuun Jibuutii waliinis walitti dhufeenyi cimaan hundeeffamee walitti dhufeenya Kanaan biyyoonni lamaanuu fayyadamtoota ta'aa jiru. Akkuma beekamutti yeroo ammaa buufatni Jibuutii daldala biyya alaa Itoophiyaan gaggeessituuf balbala ijoo dha. Isa kana waliin wal qabatee walitti dhufeenyi daldalaa, ummatootaa, siyaasaa fi nageenyaas babal'achaa fi cimaa jira.

Gilgaala – 9

Yaada armaan gadii irratti mari'adhaa.

1. Walitti dhufeenyi Itoophiyaan biyyoota ollaa waliin qabdu walqixxummaa fi obbolummaa irratti kan hundaa'e dha yoo jedhamu maal jechuu keenya dha? Fakkeenya waliin ibsi.

1.4.2. Yaada Bu'uuraalee Imaammata Hariiroo Biyya Alaa Itoophiyaa

Fakkii 1.4 Yaada bu'uura hariiroo biyya ala Itoophiyaa

- **Fakkiin 1.4 maal nu hubachiisa?**
- **Fakkiwwan kana irraa bu'uurri walitti dhufeenyi Itoophiyaa kan biyya alaa maal akka ta'e hubachuun ni danda'amaa? Hubbatanii jirtu yoo ta'e bu'uuraaleen walitti dhufeenya biyya alaa ma-al fa'a dha?**

Yaadni bu'uura hariiroo biyya alaa Itoophiyaa misoomaa fi ijaarsa sirna dimokiraasii ti. Biyya keenya keessatti misooma ariifachiisaa ummata fayyadu fiduu fi hiyyummaa irraa walaba ta'ee jireenya milkaa'aa akka jiraatu gochuun murteessaa dha. Faaydaan ijoon

ummata keenyaa hiyyummaa, dhukkubaa fi boodatti hafummaa dhabamsiisuu dha

Imaammanni walitti dhufeenya biyya alaa ergama faaydaa biyyattii eegsisuu kan qabu dha. Kanaaf, imaammanni biyya alaa keenyas ergama Kanaan adda ta'e hin qabu. Faaydaa biyya keenyaa jechuun faaydaa ummataa jechuu dha. Faaydaan ummataa inni bu'uuraa fi murteessaa ta'e immoo misooma ariifachiisaa fiduu fi isuma kana irraa fayyadamaa ta'uu jechuu dha. Faaydaan ummataa sirni dimokiraasii fi bulchiinsi gaariin biyya keenya keessatti akka diriiru gochuu dha. Kanaaf, imaammata walitti dhufeenya biyya alaa faaydaa keenya kabajsiisu jechuun, imaammata misooma ariifachiisaa fi ummata fayyadu mirkaneessuuf, biyya keenyatti dimokiraasiin akka lafa qabatu gochuuf gargaaru jechuu dha. Jalqabbii fi xumurri faaydaa biyya keenyaa misoomaa fi dimokiraasii dha. Imaammanni walitti dhufeenya biyya alaa keenyas jalqabbii fi xumurri isaa misoomaa fi dimokiraasii dha.

Gilgaala – 9

Gaaffii armaan gadii irratti mari'adhaa.

- Yaadni bu'uura imammata hariiroo biyya alaa Itoophiyaa misoomaa fi sirna dimokiraasii ti kan kan jedhame sababa maaliin?

Yaada Waliigala Boqonnichaa

Sirni dimokraasii sirna mootummaan fedhiiummataatiin hundeeffame keessa jiru, hawaasni hoggantoota ofii isaatiin filateen kan ittiin bulu dha. Sirni dimokraasii biyya keenyaa saba, sablammii fi ummattootni akkasumas amantiiwwan adda addaa keessa jiran kana keessatti hundi keenya wal kabajnee, wal dandeenyee fi wal jaalanee akka jiraannu kan gargaaru dha.

Sirni dimokraasii amaloota ittiin ibsamu heddu qaba. Amaloota kanneen keessaa ijoon:

- Walqixxummaan ummattootaa kabajamuu
- Hirmaannaan hawaasaa jiraachuu
- Aadaan waldanda'uu jiraachuu isaa ti.

Mirgoonni namummaa fi dimokraasii tokkummaa fi garaagarummaa ni qabu. Lamaan isaanii mirgoota bu'uuraa waan ta'aniif tokkummaa qabu. Garaagarummaan isaanii immoo mirganni namummaa nama waan taa-neef qofa mirgoota arganne yoo ta'an, mirgoonni dimokraasii garuu namni sirna dimokraatawaa keessa waan jiraatuuf mirgoota sirnicha irraa argatu ta'uu isaanii ti.

Migoonni namummaa fi dimokraasii ilma namaa hundaaf baay'ee barbaachisoo dha. Sababni isaas nagaan jiraachuu, hojii kamiyyuu walabaan hojjechuu, bulchiinsa loogii fi hacuuccaa irraa walaba ta'een, walqixxummaa fi haqummaan hojjetanii bulun akka danda'amu kan gargaaran mirgoota kanneen waan ta'aniif dha.

Itoophiyaan biyya sabootni, sablammii fi ummattoonni 80 ol ta'an keessa jiraatan dha. Sabni, sablammii fi ummanni tokkoon tokkoon afaan, amantaa fi aadaa mataa isaa qaba. Kanaaf, Itoophiyaan biyya sabni, sablammii fi ummattni kunniin aadaawwan mataa mataa isaanii qabatanii tokkummaan keessa jiraatan waan taateef moggaasa muuziyamii saba, sablammii fi ummattootaa jedhu argattee jirti. Saboonni, sablammii fi ummattoonni Itoophiyaa garaagarummaa kana keessa tokkummaan jiraachuu isaa haalaan waan hubataniif fedha isaanii irratti hundaa'uun biyya fedaraalaa tokko hundeesanii jiru. Kanaan alattis biyya nageenyii fi tasgabbiin amansiisaan keessatti uumame, dinagdeedhaan kan badhaadhee fi sirni dimokraasii keessatti dagaage ijaaruuf harka wal qabatanii socho'aa jiru.

Imaammata Itoophiyaan walitti dhufeenya biyya alaa waliin qabdu keessaa inni tokko tumsa dinagdee fi obbolummaa ummataa biyyoota ollaas ta'e biyyoota Afrikaa kan biroo waliin yeroo yeroon guddachaa deemu cimsuu dha. Waan kana ta'eef, Itoophiyaan imaammata kana haalaan hojii irra oolchaa jirti.

Yaada bu'uura hariiroo biyya alaa Itoophiyaa misoomaa fi ijaarsa sirna dimokraasii ti. Misooma ariifachiisaa ummanni itti fayyadamu fiduu fi hiyyummaa fi boodatti hafummaa jalaa baasuun jireenya milkaa'aa akka jiraatu gochuun murteessaa dha. Ummata keenyaaf faaydaa ijoo kan ta'e hiyyummaa, dhukkubaa fi duubatti hafummaa dhabamsiisuu dha.

JECHOOTA IJOO

Fedaraalawaa: Mootummaa giddu galeessa, mootummaa fedaraalaa fi tumsa naannoolee ofiin of bulchaniin hundeeffame ta'uu isaa agarsiisu dha.

Dimokraasii: Jechuun sirna aangoon mootummaa harka ummataa jiru ta'ee ummanni bakka bu'oota isaa walabaan filatee kan ittiin bulu jechuu dha.

Saba, sab-lammii fi ummata: Jechuun ummata aadaa, barmaatilee xinsammuu fi amala walfakkaatu qabataniis naannoo tokko keessa waliin jiraatan.

© MOE, FDR Ethiopia
Not to be republished

Gaaffilee keessa deebii

I. Gaaffilee armaan gadii dubbisuun kan dogoggora ta'een "soba" kan sirrii ta'een "dhugaa" jechuun deebsi.

1. Imaammanni biyya alaa keenya ergama faaydaa biyyaa eegsisuu dha.
2. Sirni dimookraasii hojmaata loogii irraa walaba ta'ee fi haqummaa qabu saboota, sab-lammiilee fi ummattoota gidduutti diriirsa..
3. Tokkummaan mirga namummaa fi dimokraasii lamaan isaanituu ilmi namaa umamaan kan argatu ta'uu isaanii ti.
4. Sirna dimookraasii sirna ummattoonni fedhii isaanitiin hoggantoota filataniin bulan dha.
5. Garaagarummaa yaadaa fudhachuu jechuun garaagarummaan jiraachuu isaa amananii fudhachuu qofa osoo hin ta'in inni tokko yaada nama biroo kan hin fudhannellee yoo ta'e kabajuu akka qabu kan dabalatu dha.

II. Gaaffilee armaan gadii "A" jalatti eeraman kan "B" jala jiraniin walitti firoomsi

"A"

"B"

1. Yaada ofii walabaan ibsachuu, hiriira nagaa bahuu 2. Mirga lubbuun jiraachuu, nageenya qaamaa , ollummaa gaarii 3. Obbolummaa 4. Misoomaa fi ijaarsa sirna dimokraasii	A. Mirga namummaa B. Kaayyoo Imaammata biyya alaa C. Mirgoota dimokraasii D. Yaada bu'uura imaammata biyya alaa E. Saba, sablammiilee fi ummattoota

III . Himoota armaan gadii dubbisuun iddoo duuwwaatti jecha ykn gaalee sirrii ta'e guutaa

1. Biyya teenya biyya garaagarummaan afaanii, amantii fi aadaa jirutti hundi keenya wal kabajnee wal dandeenyee fi jaalalaan akka jiraannu kan nu gargaaru _____ dha.
2. _____ fi _____n yaada bu'uura imaammata biyya alaa Itoophiyaa ti

IV. Gaaffilee armaan gadii dubbisuun deebii sirrii ta'e filadhaa

1. Amala bu'uura sirna dimokraasii kan ta'e isa kam?
  - A. Wal danda'uu
  - B. Walqixxummaa
  - C. Hirmaanna ummataa
  - D. Hunduu debi dha.
2. Sirna dimookraasii keessatti ummanni akkamitti hirmaachuu danda'a?
  - A. filuu fi filatamuun
  - B. Walgahii adda addaa irratti hirmaachuun
  - C. waldaalee hawaasummaa keessatti miseensa ta'uu
  - D. Hunduu deebii dha.
3. Imaammaata biyya alaa kan faayidaa biyya keenyaa eegsisu jechuun maal jechuu dha?
  - A. Imaammata misooma ariifachiisaa biyya keenyatti fidu jechuu dha.
  - B. Imaammata ijaarsi sirna dimokraasii biyya keenya keessatti akaa lafa qabatu gargaaru jechuu dha.
  - C. Imaammata ummanni kallattiin bu'aa irraa argatu.
  - D. Hunduu debi dha.

V. Gaaffilee armaan gadiiif deebii gabaabaa kennaa

1. Garaagarummaa yaadaa fudhachuu fi fudhatanii obsaan waliin jiraachuu jechuun maal jechuu dha? Faayidaan isaa hoo maal? Fakkeenyaan ibsaa.
2. Sirna dimookraasii keessattuu biyyoota akka Itoophiyaatiif baay'ee barbaachisaa dha kan jedhameef maaliif? Fakkeenyaan addeessaa.